

[Fencing Act, 1895. Niu Tireni. Ture Taiapa.

HE TURE hei whakatopu hei whakatika i te Ture whakarite tikanga mo te whakaaranga me te whakapainga o nga Taiapa wehewehe rohe whenua me nga Taiapa arai Rapeti.

Ka Meingatia Hei Ture e te Runanga Nui o Niu Tireni e noho huihui ana i roto i te Paremete, i runga hoki i tona mana, ara:—

- Te Ingoa Poto o tenei Ture ko "Te Ture Taiapa, 1895," a mo te tahi o nga ra o Hanuere tau tahi mano waru rau iwa tekau ma ono ka timata ai te mana o tenei Ture.
- I roto i tenei Ture, me ko kore e rereke te hangai i nga putake o roto nei,—
 - "Te Tuku" me te "Tukunga" tona tikanga he tuku i te whenua mo tona wa, i runga i te riihi, i te raihana ranei, hui atu hoki ki te tuku rawa atu, i runga i te tikanga hoko pewhea ranei:
 - "Whenua a te Karauna" tona tikanga ko nga whenua katoa kua oti te whakatau ki te Karauna:
 - "Tangata e noho ana i runga i nga whenua a te Karauna" tona tikanga ko te tangata e noho ana i runga i te whenua a te Karauna, rahui ranei mo te katoa, whenua Maori ranei, ara i runga i nga tikanga o te rarangi (c) o te wahanga (1) o te tekiona toru, hui atu ki nga Kaitiaki o nga Rau (*Wardens of Hundreds*), me nga kaitiaki me nga kaiwhakahaere, me era atu tangata kei a ratou te tikanga mo nga wahi watea mo te katoa me nga rahui kerī koura; engari kaore e pa atu aua kupu ki nga tangata e pupuru ana i nga whenua o te Karauna i runga i te tikanga taihoa e utu, i runga ranei i te riihi mahi paamu, raihana ranei me te mana ki te hoko, riihi tuturu, riihi pumau tonu ranei, raana hipi mea iti, riihi noho ranei i te whenua takiwa kerī koura:
 - "Taiapa" tona tikanga ko nga taiapa katoa o ia ahua e whakahuatia ana i te Kupu Apiti A hei wehe i te whenua a tetahi tangata a tetahi tangata; e uru mai ana hoki ki taua kupu "taiapa" nga keeti katoa e whaitikanga ana kia hanga, me nga keeti tarewa e tutaki ana i nga wherua, koawa, me nga rerenga wai puke, me nga korere wai mea tanu ki te whenua:
 - "Kai-whakawa" tona tikanga ko te Kai-whakawa Tuturu:
 - "Maori" tona tikanga ko nga Maori o Niu Tireni, hui atu ki nga hawhe-kaihe me o ratou uri:
 - "Te Tangata noho," tona tikanga, ko nga tangata katoa e noho ana i runga i te whenua, e tika ana ranei kia noho i runga i tetahi whenua kua riro mai ki a ia i te Karauna, whenua Maori, tetahi atu tu whenua ranei, e pangia ana e tenei Ture, i runga i nga tikanga kua whakaritea ake nei i te rarangi (a) me te rarangi (b) o te wahanga (1) o te tekiona toru, me te tangata kua hoko, kua whiwhi ranei i tetahi whenua, paanga ranei; me nga hunga whakahaere takiwa, kai-tiaki ranei, tetahi atu tangata ranei kua tau ki a ia nga take, nga tikanga whakahaere ranei, mo tetahi rahui mo te katoa:
 - "Tangata nona" tona tikanga, ko te tangata nona ake te whenua, ka tau tuturu ranei ki a ia mo te wa e ora ai ia, kei a ia ranei e pupuri ana te whenua mo nga tau kaore e iti iho ana i te tahi tekau tau, hui atu ki te kai-tiaki mo te tangata nona mehemea ra e mana kore ana taua tangata ki ta te Ture, engari hoki kaua te tangata e tuku ana i te moni hei mokete i te whenua e uru mai ki raro i nga tikanga o enei kupu "Tangata nona" mehemea ra, kaore e noho ana i runga i taua whenua:
 - "Rahui mo te Katoa" tona tikanga ko nga rahui katoa a te Karauna me era atu tu whenua kua rahuitia hei painga mo te katoa:
 - "Taiapa arai rapeti" tona tikanga ko ia taiapa he mea hanga kia rite ki tetahi o nga tu ahua taiapa kua whakahuatia ake nei i te wahi tuarua o te Kupu Apiti A i hanga i whakahoutia ranei hei arai rapeti:
 - "Huarahi," "Tiriti" ranei, tona tikanga ko nga huarahi katoa, ara iti, whakawhitinga, wahi ranei e watea ana ki te katoa, ahakoa hei haerenga kaata, hoiho, waewae ranei:
 - "Te whakapai," tona tikanga he topetope, he tiaki, he whakahaere ranei kei kino te taiapa tupu, he whakawatea, whakahohonu, he whakatika ranei i te awa, awa-keri, i tetahi awaawa rerenga wai ranei e waiho ana hei taiapa.
- Me pa atu tenei Ture, ki—
 - Nga whenua katoa a nga Maori kua puta te Karauna karaati, tetahi atu take ranei kua whakataua e te Kooti Whenua Maori, pewhea ranei:
 - Ki nga whenua e puritia ana e te Kai-tiaki mo te Katoa i raro i nga tikanga o "Te Ture Whakatau Rahui o te Tai Hauauru, 1892," e tiakina ana ranei mo nga Maori i raro i etahi atu tikanga; a me pa atu hoki, ki,
 - Nga whenua e puritia ana e nga Maori i raro i a ratou ritenga me a ratou tikanga, i rahuitia ranei mo ratou, kaore ano kia whakataua nga take, engari e riihitia ana hei painga mo te hunga whaitake:
 - Me pa atu nga tikanga e whai ake nei ki nga whenua e wha kahuatia ana i te rarangi (a) o te wahanga (1) o tenei tekiona, ara:—
 - Ki te whakataua kia utu te Maori nona te whenua i te moni mo te mahinga taiapa i raro i nga tikanga o tenei Ture, me whakaeke atu aua moni i whakataua e tika ana kia utua ki te tangata nana i tonono te whakawa, hei taunaha ki runga ki te whenua, hui atu ki te itareti, kia ono pauna mo ia tau mo ia rau pauna, i te mea ka rehitatia he tiwhikete o te ahua e mau ake nei i te Kupu Apiti B ki tenei Ture, a ko taua

tu tiwhikete me whakaputa e te Kooti nana i whakataua, i runga i te tono a te tangata i whakataua ra ki a ia aua moni.

Ā Ko taua ti whikete ka meingatia he pukapuka whaimana i raro i nga tikanga o "Te Ture Whakawhiti Whenua, 1885," ka meingatia hoki he pukapuka whitikanga kia pa ki te whenua i raro i nga tikanga o "Te Ture Rehita Whenua, 1868," a ka ahei kia rehitatia.

Ā Kaua e tika e mana ranei te hoko, te rihi, te tuku pewhea ranei i taua whenua e pangia ana e te taunaha pera, kia utua ra ano aua moni, kia rehitatia ra ano hoki te utunga o aua moni, penei ano me nga tikanga e mana mai nei mo nga mokete whenua.

Ā Mo runga mo nga tikanga o tenei Ture, ka meingatia ko te Kai-tiaki mo te Katoa te tangata nana nga whenua katoa e whakataua peratia ana ki a ia: Engari me waiho mana e utu nga whakataunga i raro i nga tikanga o tenei Ture i runga anake i tona tuunga Kai-tiaki, kaua hoki e hipa ake i nga moni e watea ana i ia wa i ia wa.

- Kaua tenei Ture e pa atu ki nga whenua a te Karauna kaore ano kia hokona, ki nga rahui ranei mo te katoa kaore ano kia whakataua ki nga hunga whakahaere takiwa, kai-tiaki, ki etahi atu tangata ranei; a kaore hoki e tika i raro i tenei Ture kia utua e te Karauna, e te Kawana, e tetahi Poari whakahaere whenua, apiha ranei e whakahaere ana i nga whenua a te Karauna, rahui ranei mo te katoa, tetahi taha o te utu mo te hanganga me te whakapainga ranei i tetahi taiapa.
- Mehemea ka hanga he taiapa i raro i nga tikanga o tenei Ture hei rohe i waenganui i nga whenua e puritia ana e tetahi tangata e noho ana i runga i te whenua a te Karauna me te whenua e piri ana ki tera, ka waiho ki taua tangata e noho ana i runga i te whenua a te Karauna mana te whakaaro ki te utu ki nga tangata nana te taiapa i hanga, ki te tangata ranei e tika ana, te hawhe o nga moni mo te hanganga, kia utua ranei e ia ko te moni hua itareti kia rite ki te kotahi tekau pauna mo ia tau mo ia rau pauna i pau, ko aua moni hua itareti me utu i ia tau i ia tau e noho ana ia i runga i te whenua.
Engari e tika ana kia utua e taua tangata e noho ana i runga i te whenua a te Karauna te ha whe o nga moni e pau ana mo te whakapainga i te taiapa pera i te wa e noho ana ia i taua whenua.
- Ka ahei te Poari Whenua, i raro i "Te Ture Whenua, 1892," ki te ki he whakapainga tuturu mo te whenua i raro i nga tikanga o taua Ture te taiapa arai rapeti.

Hanganga Taiapa.

- Ko ia taiapa rohe o tetahi o nga tu taiapa e whakahuatia ake nei i te Kupu Apiti A o tenei Ture, ka meingatia he taiapa totika i raro i nga tikanga o tenei Ture.
- Ka ahei nga Paro Kaunihera, Poari Taone ranei ki te whakahau kia kaua e mahia he taiapa mehemea he waea putaratarata etahi o nga waea, he peha ranei nga waea katoa o te taiapa o roto o nga rohe o te takiwa taone paro ranei, i roto ranei i ona rohe e whakaritea ana kia kaua he taiapa pera ki reira.
- Ko nga taiapa e tu ana inaianei, i whakaturia i runga i nga tikanga o nga Ture kua whakakorea atu nei e tenei Ture, kaore he tikanga kia hanga ano aua taiapa kia whai mana ai i raro i nga tikanga o tenei Ture, engari kia hanga ra ano he taiapa hou, Ka whakarite ai ki nga tu ahau taiapa e whakaritea ana e tenei Ture.
- Ā Ko nga tangata na ratou nga whenua, nga tangata ranei e noho ana i runga, i nga whenua e piri ana te takoto, kaore ano kia mahia tikatia te taiapa rohe, ka tika kia utua e ratou te hawhe o nga moni e pau i te hanganga i te taiapa o te rohe ahakoa kaore e puta rawa te taiapa ki te pito whakamutunga o te rohe.
Engari e kore e whitikanga kia utu atu tetahi tangata noho whenua i te utu mo te hanganga i tetahi, taiapa mehemea kaore e tutuki haere tonu ana te taiapa i tetahi pito ki tetahi pito, ina taea ra te pera.
Ā Ka meingatia he hanga taiapa te mahinga i te taiapa kia rite ai ki tona tikanga o te taiapa arai rapeti, penei me te ahua kua whakamaramatia ake nei i te rarangi 3 o te Wahi (2) o te Kupu Apiti A o tenei Ture.
- Ā Ko te tangata e hiahia ana ki te tono ki tona hoa tutata kia utu ia i tetahi wahi o te moni hei hanga i te taiapa o te rohe, i raro i nga tikanga o tenei Ture me tuku ia i tetahi panui pera.
Ā Ko taua panui me tuhi kia rite ki te ahua nama tahi i te Kupu Apiti C o tenei Ture, me whakaatu i te rohe e hiahia ana kia taiapatia, me te tu ahua taiapa e whakaarohia ana kia mahia.
Mehemea ka hanga noatia e te tangata he taiapa rohe kaore ia i tuku panui pera, e kore e mana tana tono atu ki te tangata noho i te whenua e piri ana ki tana kia utua atu tetahi wahi o te moni mo taua taiapa, engari ka tika kia utu taua tangata noho tata i te hawhe o te utu mo te whakapainga i te taiapa.
- Mehemea e whakahe ana te tangata e tae atu ana ki a ia tetahi panui pera ki etahi o nga tikanga o roto o taua panui, ka ahei ia i roto i nga ra e rua tekau ma tahi i muri o te taenga atu o taua panui, ki te tuku atu i tana panui utu atu, me tana whakaatu atu i nga take e whakahengia ana e ia, me tana whakaatu atu i ana tikanga i pai ai mo taua mahinga taiapa.
Ā Ko taua panui utu pera atu, me tuhituhi i runga i te ahua o te taurira nama 2 o te Kupu Apiti C o tenei

Ture.

Mehemea ka kore e tukuna atu te panui utu pera atu i roto i aua ra e rua tekau ma tahi, ka meingatia kua whakaae atu ia ki nga tikanga o roto o te panui i tukuna atu ra ki a ia.

- Mehemea kua tuku panui nga tangata noho tata tetahi ki tetahi kia hanga he taiapa rohe, a i roto i aua panui tonu e ahua ke ana nga taiapa e whakahaua ana kia mahia, mehemea ranei kua tukuna te panui, a kua tae atu te panui whakahoki utu atu, hei reira (mehemea ka kore e rite i a raua ake i roto i nga ra rua tekau ma tahi i muri tata iho o te taenga atu o te mea o muri o aua panui) ma tetahi Kai-whakawa e whakatau aua take i runga i nga tikanga e whai ake nei.
- Mehemea ka pataia ki te Kai-whakawa te tikanga mo te hanganga o tetahi taiapa arai rapeti, mo te mahinga ranei i tetahi atu tu taiapa kua ara kia rite ki tona ahua totika o te taiapa arai rapeti, a ka whakataua e te Kai-whakawa e kore e puta atu he painga ki te tangata i tukuna atu ra ki a ia he tonu taiapa i runga i te mahinga i te whakarereketanga ranei i te ahua o te taiapa, a kaore e tika ana kia utu ia i te hawhe o te mahinga, kei reira,—

Ka ahei te tangata nana i tuku te tonu ki te hanga ki te whakarereke ranei i te ahua o te taiapa, ka ahei hoki i tona wa e pai ai ia ki te tango atu i te kupenga waea i whakamaua atu ra e ia, ano nana ake taua kapenga waea;

Ka tika ano kia utua e te tangata e tae atu ana te panui ki a ia i te hawhe o te moni e pau ana i te mahinga i te taiapa e hara nei i te taiapa arai rapeti (mehemea ra kaore he taiapa), hui atu ki nga moni e whakataua ana e te Kai-whakawa ina mahara ia e tika ana kia utua atu ano he moni, mehemea e whakaaro ana ia tera e puta he painga ki taua tangata i te mahinga o tetahi taiapa arai rapeti;

Ka tika hoki kia utua e te tangata e tae atu ana te panui a ia i te hawhe o te moni e pau i te whakapainga i taua taiapa hei taiapa arai rapeti, tae noa ki te wa e unuhia ai taua kupenga waea.

- Ki te hiahia tetahi tangata ki te hanga taiapa-rohe o tetahi tu ahua taiapa e rereke ana i nga ahua taiapa e whakahuatia ana i te Kupu Apiti A ki tenei Ture, me tuku e ia he panui whakaatu atu i raro i nga tikanga kua whakaritea ake nei, a ki te kore e tuhia atu e te tangata e tae atu ra te panui ki a ia i tana whakahe mo te tu ahua taiapa i roto i nga ra e rua tekau ma tahi i muri iho o te taenga atu o taua panui ki a ia, kei reira ka ahei te tangata nana i tuku atu te panui ki te hanga i te taiapa, a ka meingatia he taiapa totika i raro i nga tikanga o tenei Ture: a ki te whakahengia taua taiapa ma te Kai-whakawa e whakatau te tautohe i raro i nga tikanga ka whakaritea ake nei.
- Mehemea ka turi ka mangere ranei tetahi o aua tangata a kaore e timata ana i roto i nga ra e rua tekau ma tahi ki te hanga, ki te whakarereke ranei i te ahua o taua taiapa, a ki te timataria kautia ka whakarere ai mo nga ra tekau ma wha, ka ahei tetahi o raua i taua wa ano, i roto ranei i nga marama e toru ki te hanga i te taiapa o taua tu ahua ano i whakaritea ra e raua, a i taua wa ano, i tona wa ranei a muri atu ka taea e ia te tonu atu kia utua atu e te tangata kaore ra ia i mahi i tana taha te moni e tika ana mo te mahinga o te taiapa.
- I te wa e tae atu ai tetahi tangata hou hei tangata noho i runga i te whenua, a kua ara te taiapa rohe atu i te whenua e piri ana ki tana, he mea hanga na te tangata o runga o taua whenua, ka tika ano ma te tangata tae hou atu e utu nga raruraru e tika ana kia utua e te tangata noho tuatahi i runga i taua whenua i te wa i whakarerea ai e ia.
- **K**i te whakaturia he taiapa ki tetahi whenua, a i taua wa i whakaturia ai taua taiapa, kaore i te pangia nga whenua e piri ana ki taua whenua e nga tikanga o tenei Ture o nga Ture ranei kua whakakorea atu nei e tenei, engari no muri i uru mai ai ki raro ki nga tikanga o tenei Ture, kei reira me utu e te tangata kei a ia taua whenua ra, i roto i te marama kotahi i muri o te taenga atu o te pukapuka tonu pera atu, ki te tangata nana i mahi taua taiapa, te hawhe o nga utu totika mo taua taiapa i taua wa, ka tika hoki kia utua e ia te hawhe o te utu mo te whakapainga o te taiapa, puta noa te wa e noho ai ia i taua whenua.
 - Mehemea ka tautohetia, ma te Kai-whakawa e whakatau te moni hei utu ma raua, i runga ano i nga tikanga kua whakaritea i raro iho nei.

Engari mehemea e purutia ana e te tangata noho i runga i te whenua i runga i te tikanga o tetahi riihi kaore nei e roa atu ana i te rima tau nga tau o tona riihi, heoi ano te utu mana ko nga utu e whakaritea ana i roto i te tekiona rima.

Engari hoki ki te mutu taua riihi, ki te mutu rere ranei i waenganui, ka tika kia tau ki te tangata noho nga tikanga o te wahanga (1) o tenei tekiona.

- **K**i te hiahiatia kia whakaarahia he taiapa ki te whenua e kapi ana te katoa, tetahi wahi ranei i te ngaherehere, ka ahei te tangata e hanga ana i te taiapa ki te tua ki te whakawatea i te ngaherehere engari kua e hipa atu i te toru tekau ma toru putu te whanui ki tetahi taha ki tetahi taha o te rohe; a ko te moni i pau i te tuaanga me apiti atu ki nga moni i pau i te mahinga i te taiapa, a me whakarite te moni hei utu ma tetahi tangata ma tetahi tangata. Engari hoki ki te tautohetia ma te Kai-whakawa e whakatau te whanui, i raro i nga tikanga e whai ake nei.

Engari e kore nga tikanga o tenei tekiona e whakamana i te tangata ki te tua i nga rakau mea whakatipu, rakau mea ata waiho marire ranei hei whakaruru mehemea ra kaore e neke atu ana i te rima tiini te whanui.

- Mehemea he awa, he awaawa, he awa kerī, he koawa rerenga wai, he kowhatu ranei kei te rohe o nga whenua e takoto piri ana nga rohe, ka tika kia whakaae nga tangata e noho ana i aua whenua, ki te raina hei haerenga mo te taiapa, i tetahi taha i tetahi taha ranei o te rohe, a ki te kore e taea e raua te whakarite, ma te Kai-whakawa e whakatau te whai hei haerenga mo te taiapa, i runga i nga huarahi e whakaritea ake nei.

Ka ahei te Kai-whakawa ki te whakarite i tetahi tangata i etahi tangata ranei hei titiro i te raina mo te taiapa, a mana e whakatau mehemea e whaitikanga ana kia mahia he taiapa; a mehemea e whaitikanga ana, mana e whakatau te wahi hei haerenga mo te taiapa, a mana hoki e whakatau mehemea e tika ana kia utua he moni utu a tau ki tetahi o nga tangata noho whenua mo te rironga atua o tetahi taha o tona whenua.

Ko nga utu tika i pau runga i te tirohanga i taua wahi, e whakaritea ana e te Kai-whakawa, me ki era he moni i pau i runga i taua whakawa.

E kore e kiia he take tera ki te whenua mehemea ka nohoia peratia tetahi taha o te rohe, e kore a waiho hei whakanoa i nga take o te tangata nona, engari anake mo nga tikanga o tenei Ture.

- Ka whai mana te tangata e noho ana i runga i te whenua, ki te kerī i te awa mo te taiapa ko nga oneone hei hanga i te taiapa, kei a ia te whakaaro kia keria te awa ki te taha ki a ia haupu ai i nga oneone ki tua, ki te kerī ranei i te awa ki te taha ki tona hoa noho tata (hui atu ki nga whenua o te Karauna) haupu ai i nga oneone ki tona whaitua o te rohe.

(2.) E kore e tika kia keria he awa ki te whenua tutata mehemea e tupu ana he taiapa rakau kei kino aua mea, erangi me matua whakaae te tangata e noho ana i taua whenua katahi ka ahei kia hanga peratia te taiapa.

- Mehemea he pou he reera, he waea, he pou pou peringi ranei te taiapa ka hanga, me whakatu rawa ki runga ki te raina rohe o te whenua kaua e neke atu.
- Mehemea kua hanga he taiapa e te tangata noho i tetahi whenua he huarahi te rohe, a kua hanga e ia te taiapa ki runga tonu i te rohe o waenganui o tona whenua me te huarahi, a ka waiho e te tangata o tawahi o te huarahi ko taua taiapa he painga mona, ka tika kia utua e ia ki te tangata nana i mahi te taiapa, ki te tangata noho ranei i taua whenua, te moni itareti mo nga moni tika mo te hawhe o taua taiapa, kia kotahi tekau pauna mo ia rau pauna i ia tau e waiho ana e ia ko tera hei taiapa mo tona whenua, me tana utu hoki i te hawhe o te moni e pau ana i te whakapainga i taua taiapa.

Ki te waiho e tetahi tangata tetahi taiapa pera hei painga mona, me tau ki a ia nga mana me nga tikanga e whakataua ana ki te tangata noho i roto i te tekiona toru tekau, toru tekau ma tahi, me te tekiona toru tekau ma rua o tenei Ture.

- Kaua te tangata, ahakoa he mahi taiapa whakato, he aha ranei, e tou e rui i te koohi i etahi rakau ranei—
Ki runga, ki te taha ranei o tetahi raina rohe, taiapa ranei, ki te kore e matua whakaaetia, he mea tuhituhi rawa, e te tangata noho i te whenua e piri ana ki tera;
Ki runga, ki te taha ranei o tetahi raina, taiapa ranei, e rohe ana i tetahi whenua o te Karauna, rahui, huarahi, reriwe ranei, ki te kore e matua whakaaetia, he mea tuhituhi rawa, e te hunga tika kei a ratou te mana me te tikanga whakahaere mo aua wahi;
Kaua te tangata, ahakoa he aha te take te ritenga ranei, e whakato e rui ranei i te taramoa i te parakipere, tataramoa, me era atu taru ki runga, ki te taha ranei, o tetahi raina rohe taiapa ranei.
Ko ia tangata e takahi ana i tetahi o nga tikanga o tenei tekiona ka tika ia kia utu mo ia hara pera i te moni kaua e nuku atu i te rua tekau pauna.
Ahakoa kua whiua taua tangata, ka ahei noatu te tangata noho, te hunga ranei kei a ratou te mana o taua wahi, ki te haere ki taua whenua ki te tope ki te hutihuti kia mate rawa nga koohi, nga rakau, nga tataramoa, nga parakipere, me era atu taru i whakatokia i ruia ranei i runga i te whakahawea ki tenei tekiona, a ka ahei te tona kia whakawakia kia utua ai taua mahinga e te tangata nana i tou aua taru.
- I runga i te whakaaetanga i tuhituhia rawatia e te hunga kei a ia te mana whakahaere o tetahi rori, a i runga i nga tikanga me nga ritenga i whakatakotoria e taua hunga, ka ahei te tangata noho i tetahi whenua he rori pera te rohe o tona whenua, ki te whakaara i tetahi taiapa ki runga ki taua rori hei tiaki i tetahi taiapa whakato kua whakatokia e ia ki runga ki te rohe i waenganui o tona whenua me taua rori: Engari—
Ko taua taiapa e mahia ana ki runga ki te rori me kaua e neke atu i te rima putu te mamao atu i te rohe o taua whenua; a
Kaua e whakawhaititia e taua taiapa kia iti iho i te rua tekau ma wha putu te whanui o te wahi o te rori e watea ana mo nga mea e haere ana ma taua rori; a
Me wahi atu e te tangata noho i te whenua taua taiapa mehemea ki te whakaaro o te hunga whaimana kei

te araia e taua taiapa nga mahi o taua rori, mehemea ranei kua pakeke te tupu o nga rakau o te taiapa whakato e tiakina ra.

- **Ɔ** runga i nga tikanga o "Te Ture mo nga Mahi Nunui o te Koroni, 1894," e pa ana ki nga keeti e parai ana i nga rori, me ahei te hunga whaimana, i runga i te pukupuka i tuhia atu, ki te whakaae atu kia hanga he keeti e taea ana te whakapiu kia tuwhera, he keeti arai rapeti ranei, i hanga paitia, e u ana hoki ina tutakina atu, e taea hoki te huaki e te tangata haere hoio, ki runga ki te huarahi, piriti ranei, engari me mana kau taua mahi mo te wa e whakaaetia atu ana e te hunga whaimana ki te pera.
Ɔ ko ia tangata e wahi ana kia pakaru, e whakatuwhera ana ranei, a e waiho ana kia tuwhera ana tetahi keeti whakapiu i whakaturia ki tetahi rori, piriti ranei, ki tetahi taiapa arai rapeti ranei, ina haere ia ma reira, ka tika kia utu ia i te moni kaua e nuku atu i te rima pauna mo ia haranga pera ona, a ka tika hoki kia utu ia ki te tangata nana i whakaara te keeti mo tana wahanga kia pakaru taua keeti.
Ɔ ko nga tikanga o taua Ture e pa ana ki nga keeti e arai ana i nga rori, me pa hoki i runga i tenei Ture ki nga keeti e arai ana i nga piriti.
- **Ɔ** mehemea kua whakaarahia e tetahi tangata tetahi taiapa ki runga ki te whenua o te Karauna ka ahei te Kohihana mo nga Whenua o te Karauna mo taua takiwa ki te whakahau i taua tangata kia hanga i tetahi i etahi keeti ranei ki ia wahi o taua taiapa, ki tana i whakaaro ai he tika hei painga mo te katoa.
Ɔ ki te kore taua tangata e whakarongo ki taua whakahau i roto i te marama kotahi i muri mai o te taenga atu o te whakaatu, ka tika ia kia utu i te moni kaua e nuku atu i te rua tekau pauna, a ka ahei te Komihana i taua wa tonu ki te hanga i aua keeti a ma taua tangata e utu.
Ɔ ko te tangata e waiho ana i tetahi o aua tu keeti kia tuwhera ana ka tika ia kia utu i te moni kaua e nuku atu i te rima pauna.
- **Ɔ** ko ia tangata e ata wahi ana kia pakaru, e whakakino ana ranei e whakanuku ana ranei i tetahi taiapa arai rapeti, i tetahi wahi ranei o taua mea, ahakoa kua whakaarahia ki runga ki nga whenua o te Karauna ki nga whenua ranei o nga tangata noa, ka tika ia kia utu i te moni kaua e nuku atu i te kotahi rau pauna, me whiu ranei ia ki te whareherehere mo tetahi wa kaua e nuku atu i te one marama.
- **Ɔ** ki te tangohia he whenua i raro i nga tikanga o "Te Ture mo nga Mahi Nunui, 1894," o roto o tetahi whenua kua taiapatia ki te taiapa arai rapeti, ko te taiapa e hanga ana i raro i nga tikanga o te tekiona rua tekau ma whitu o tenei Ture me taiapa arai rapeti, a me tiaki pai tonu hei taiapa pera i te wa e whakahaerea ana taua mahi.

Whakapainga Taiapa.

- **Ɔ** mehemea ka ahua kino ka pakaru ranei tetahi taiapa, e tika ana ma nga tangata noho i tetahi taha i tetahi taha e utu te whakapainga kia rite tonu nga moni hei utu ma raua.
- **Ɔ** ki te hiahia te tangata e noho ana i tetahi taha o tetahi taiapa ki te whakapai i nga pakaru o taua taiapa, ka whai mana ia ki te tuku panui atu ki te tangata noho i tera taha o taua taiapa he tono i a ia hei hoa mona ki te whakapai i taua taiapa, a mehemea ka turi ia ka kore ranei e whakaae atu ki taua tono i roto i te wiki kotahi, ka ahei te kai-tono ki te mahi i taua taiapa pakaru, ki te tono atu hoki i te hawhe o te utu e tika ana kia utua mo taua mahinga.
- **Ɔ** ki te pakaru tetahi taiapa i tetahi mea i puta ohorere mai, i tetahi atu mea ranei, a e tika ana kia whakapainga i reira tonu, ka tika noatu ma tetahi o nga tangata e noho ana i tetahi taha o taua taiapa e mahi tonu atu taua taiapa, kaore he take kia takua he panui kia hanga, a i runga i nga tikanga o te tekiona e whai ake nei i tenei, ka ahei ia i reira ki te tono i te hawhe o te utu mo taua mahinga kia hoatu ki a ia e te tangata noho i tera taha o te taiapa.
- **Ɔ** mehemea i runga i te mangere i te he ranei o tetahi tangata noho ka pakaru tetahi taiapa i te kararehe, ka wera ranei i te ahi, ka hingaia ranei e te rakau ka pakaru ranei i tetahi atu mea, ka tika kia riro ma taua tangata anake e utu te whakapainga i te taiapa i pakaru ra i pau ranei i te ahi.
- **Ɔ** kaua nga tikanga o roto nei e takahi e tango atu e whakararururu ranei i te mana o tetahi tangata ki te tono utu mo te kinonga mo te paunga ranei o te taiapa i te ahi i tahuna i runga i te kuare i te pokonoa ranei.

Tikanga Whakahaere.

- **Ɔ** Me whaimana te Kai-whakawa ki te whakawa ki te whakatau i nga putake me nga tautohe katoa e puta ana i raro tenei Ture, ara mo runga mo,
Ɔ te whakaara me te whakapai i nga taiapa;
Ɔ te ahua o te taiapa ka whakaarahia (te ruinga me te tounga o te taiapa tupu, rakau ranei, i te wa e hanga ai

te taiapa, a tona wa a muri atu ranei, a me ata whakaaro ano te ahua whakaruru o te taiapa i te mea e whakataua ana te tu ahua taiapa);

Te whanui o te wahi ngaherehere hei tuaanga hei whakawateatanga;

Nga tangata mana e whakaara e whakapai tetahi taiapa;

Te mahinga i tetahi taiapa ehara nei i te taiapa arai rapeti hei taiapa arai rapeti;

Te raina e haere ai te taiapa me te nui o nga moni hei utu (mehemea ka pera) mo te whenua i riro.

Te ra, me te wa, me te tikanga e whakaarahia ai e whakapaia ai ranei tetahi taiapa;

Te nukuhanga o nga taiapa kihai nei i whakaarahia ki runga ki te rohe tika;

Te haerenga ki runga ki nga whenua e piri ana ki te taha ki te whakaara ki te whakapai ranei i tetahi taiapa;

Te utu e tika ana mo te whakaarahanga mo te whakarereketanga me te whakapainga i tetahi taiapa, me nga tangata mana e utu aua moni me te rahi hoki o nga moni hei utu ma ia tangata, a mehemea he taiapa arai rapeti me ata titiro ano te painga i puta i taua mea;

Ia tautohe e meingatia ana i roto i tenei Ture ma te Kaiwhakawa e whakatau;

Te utu o nga whakahaerenga whakawa, me nga tangata mana e utu me nga tangata mana e tango nga moni.

- Ko nga whakawa katoa e whakahaerea ana ki te aroaro o te Kai-whakawa mo nga mea kua whakahuatia nei i roto i te tekiona i mua tonu ake nei me whakahaere i runga i te hamene i runga i te tauira kua whakatakatoria, a ko aua whakawa me whakahaere, a ko nga ota i puta i runga i aua mea me aki rawa, a me mahi mehemea nei he keehi i whakahaerea i raro i "Te Ture mo nga Kaiwhakawa, 1882."
I runga i aua whakahaerenga whakawa katoa me whaimana nga tikanga o "Te Ture mo nga Kooti o nga Kai-whakawa Tuturu, 1893," e rite ana mo te honohononga me te mukunga me te riiwhitanga o nga tangata whai-keehi.
- Ka whaimana te Kai-whakawa ki te whakawa ki te whakatau i nga putake katoa e puta ana i raro i tenei Ture, ahakoa pewhea te iti te rahi ranei o te moni e toono ana, a ahakoa e uru ana ki taua putake nga take ki te whenua.
- I runga i tetahi ota i mahia e tetahi Kai-whakawa i raro i te mana i tukua ki a ia e tenei Ture, ko nga moni katoa e taea ana te hamene i raro i tenei Ture, ka taea te hamene me te whakatau e tetahi atu Kooti whaimana.
- (1.) Ko nga panui e tukuna ana ki te tangata i raro i tenei Ture:—
 - (a.) Me hoatu ki a ia ake, me hari ranei ka waiho i tona kainga e mohiotia ana i Niu Tireni, me tuku atu ranei ki reira ma te poutapeta i roto i tetahi pukapuka i rehitatia.
 - (b.) Ki te kore e mohiotia taua tangata, ki te kore ranei e kitea ina uiuia, i te mea ranei kua haere atu i te koroni, heoi me pera ano te tikanga o te tuku i te panui ki tona kai-wha-kahaere ki tona roia ranei, me te mea kua whakaaturia ake nei
 - (c.) Mehemea kaore ona kai-whakahaere, roia ranei, e mohiotia ana i te koroni, ki te kore ranei e kitea ino kimihia tona kai-whakahaere tona roia ranei, heoi me perehi he kape o taua panui ki roto ki tetahi nupepa e puta ana i te takiwa i takoto ai taua whenua e whakahuatia ana i roto i te panui, a me whakairi hoki he kape o taua panui ki tetahi wahi marama i runga i taua whenua ki tetahi rori ranei e tutata ana.
- Ko nga moni katoa e tika ana kia utua i raro i tenei Ture hei whakaea i te hawhe o te utu o te whakaarahanga me te whakapainga ranei i tetahi taiapa.
Me moni e tika ana, a mehemea e whai take ana me tuku ma te Kai-whakawa e whakatau; a kua e nuku atu i te tino hawhe o te utu, hui atu ki te itareti me nga moni e tika ana hei whakaea i te whakahaerenga me te mahinga e te tangata noho, ina tupono koia tonu tetahi nana i mahi.
Ko te moni nui rawa e tika ana kia utua i raro i tenei Ture mo te hawhe o te moni i pau i te whakaarahanga i te taiapa,—
Mo te taiapa pera te ahua me te mea i te rarangi 3 o te Kupu Apiti A, i whakaarahia ki roto ki tetahi Paro, kua e nuku atu i te toru tekau ma rima hereni mo te tiini;
Mo te taiapa e hara nei i te taiapa arai rapeti, kua e nuku atu i te rua tekau hereni mo te tiini, haunga ia te hawhe o nga moni e tika ana kia utua mo te topenga me te whakawateatanga i nga wahi ururua o te raina o taua taiapa;
Mo te taiapa arai rapeti, mo te mahinga ranei i te taiapa e hara nei i te taiapa arai rapeti hei taiapa arai rapeti, ko te moni i whakaaetia, ko ta te Kai-whakawa ranei i whakatau ai he moni tika, me te ata titiro ano ki nga tikanga o tekiona tekau ma wha o tenei Ture.
- Ko te tangata noho e whakaara ana e whakapai ana ranei i te taiapa i runga i nga tikanga o tenei Ture, mehemea he kino he uaua ranei te huarahi atu ma runga i tona ake whenua e taea atu ai te mahi o taua taiapa, a kei te whenua e piri ana ki tana te huarahi ngawari, ka whai mana ia me ana kai mahi me ana hoiho, kau, kaata ranei, ki te haere i nga wa tika ma runga i te wheuna e piri ana ki tana ki reira mahi ai i

nga mea e tika ana hei whakaara hei whakapai ranei i taua taiapa:—

Engari me matua riro i a ia, i runga i te hamene, te ota a te Kai-whakawa (a kua whakamana te Kai-whakawa i konei ki te tuku ota pera) hei whakamana i taua haerenga ona ma reira.

Mehemea ka araia e te tangata nona te whenua e te tangata noho ranei i reira, e ona kai-whakahaere, e ana pononga ranei, taua haerenga ma reira ki te whakaara ki te whakapai ranei i taua taiapa, hei reira, ahakoa etahi atu whiu e tika ana mo te tangata arai, e tika ana ma taua tangata arai e utu nga moni katoa i oti ai te whakaara me te whakapai ranei o taua taiapa.

- † runga i aua ota katoa, me whaimana enei tikanga:—

‡ Ko te mana e hoatu ana i runga i taua ota me pai te whakahaere kei kino nga mea o te whenua e haerea ana a runga.

‡ Kua he mea i roto i taua ota i tenei Ture ranei, e whakamana i te tangata kia haere ki runga i tetahi wahi mahi pera ai, mehemea he wahi tera e tupungia ana e te kai, he kaari, he kaari rakau hua, he maara, he tupuranga rakau, engari me matua whakaae e te tangata nona katahi ka tika; a ki te kore taua whakaaetanga kua hoki te tangata e whai mana ki te tua ki te tope ki te whakakino ranei i nga rakau.

Mehemea ki te pa he mate ki te tangata nona, ki te tangata noho ranei, i runga i tetahi mea i mahia ngakaukinotia e tetahi tangata, a takahia ana nga tikanga o tenei tekiona o te tekiona ranei i mua tonu ake i tenei, ka tika kia utua nga mea katoa i whakakinongia.

- E kore e tau nga tikanga o tenei Ture ki runga ki nga kawenata, whakaritenga, whakaaetanga ranei kua rite i waenganui o te tangata nona te whenua me te kai-tanga i te reti o te whenua, i waenganui ranei o nga tangata e noho ana i nga whenua e piri ana nga rohe mo runga i te utu o te whakaarahanga me te whakapainga o nga taiapa.
- Ka ahei noatu tetahi tangata ki te whakahaere tikanga hei arai atu i te whakawa mo te tangata e riihi ana i tona whenua, mehemea ra tera e tau mana e utu te moni e whakataua ana i runga i taua whakawa, a ko nga korero e tika ana ma te tangata i tamanatia tuatahitia ra hei arai mo te whakawa, ka tika ano hoki hei korero ma taua tangata e uru mai ra hei arai mana i taua whakawa.
- Ka ahei te Kawana i roto i tona Kaunihera ki te hanga ritenga whakahaere mo nga mea katoa kihai i whakaritea he tikanga e tenei, mo nga whakawa e whakahaerea ana i te aroaro o te Kaiwhakawa i raro i nga tikanga o tenei Ture.
- Ko nga Ture katoa e whakahuatia ana i roto i te Kupu Apiti D o tenei Ture kua whakakorea atu e tenei: Engari—
‡ Ko nga whakahaerenga whakawa i raro i nga Ture kua whakakorea atu nei e takoto tarewa ana i te wa e timata ai te mana o tenei Ture, ka taea te whakahaere me te whakaoti i raro i aua Ture.
‡ Ko nga panui i tukuna tikatia i runga i te ture, mo nga mahi me nga mea i mahia tikatia i runga i te ture i raro i te mana o nga Ture kua whakakorea, ka kiia i tukuna i mahia i raro i tenei Ture, a ka maua tonu i raro i tenei Ture.

Nga Kupu Apiti .

Kupu Apiti A.

(1.) NGA TU AHUA O NGA TAIAPA TOTIKA.

- He taiapa pou me nga reera, kaore i hoki iho i te 3 putu 9 inihi te teitei, me rakau kaha, me u ki te whenua, kua e iti iho i te wha reera, kua e nuku atu i te 5 inihi te whanui o te wahi puare i waenganui o nga reera a raro, i waenganui hoki i te reera o raro me te mata o te whenua, kua e nuku atu i te 9 putu te tatahi o nga pou.
- He taiapa wawa me te waea, kua e hoki iho i te 3 putu 9 inihi te teitei, merakau kaha, u ki te whenua, kia kotahi kia maha atu ranei nga waea: ko nga waea kua e ririki iho i te nama 8 me waea tiira, me rino pango, me rino ma ranei; kongra wawa me pou ki te whenua me titi ki te tepara me whiri ranei ki nga waea kia u ai kia tika ai te tu ki runga, a kua e nuku atu i te 3 inihi te whanui o tepuare i waenganui o ia wawa o ia wawa.
- He taiapa peringi, kaore i hoki iho i te 3 putu 9 inihi te teitei, he pou menga reera e rua, he rakau whakatutu mea kani mea wawahi ranei, e whakatuturia ana, e neeratia ana ki nga reera e rua kia u, kua e nuku atu i te 4 inihi tewhanui o te puare i waenganui o ia rakau o ia rakau whakatutu.
- He tino taiapa waea, kua e iti iho i nga waea e whitu he mea kukume kia maro, kia ono ranei nga waea me te reera mo runga ake, he waea putaratara ranei, me rakau patene me whakawiri ranei ki te waea i

waenganui i nga pou, konga pou me rakau kaha me rino ranei, kia u ki te whenua, ko nga pou kaua e hoki iho i te toru nga pou ki te tiini kotahi; ko te waea o runga kaua e hoki iho i te 3 putu 9 inihi te teitei ake i te mata o te whenua; ko nga waea me kaua e ririki iho i te nama 8 me waea tiira, me rino pango, me rino ma ranei. Kaua e nuku atu i te 5 inihi te whanui o te wahi puare i waenganui o nga waea e toru o raro, o te waeu o raro rawa ranei me te mata o te whenua.

- He tino taiapa waea, kaua e iti iho i nga waea e whitu he mea kukume kia maro, kia ono ranei nga waeu me te reera mo runga ake, he waea putaratara ranei, me nga rakau patene kaore e neke atu ana i te 6 putu te matara, ko nga waea me titi ki te tepara me whakaputa ranei ma roto i nga patene, ko nga patene he rakau kaha me rino ranei, me pai me u te hanga: ko nga pou me kaua e hoki iho i te toru pou ki te tiini kotahi; ko te waea o runga me kaua e hoki iho i te 3 putu 9 inihi te teitei ake i te mata o te whenua, a ko nga waea me kaua e ririki iho i te nama 8 me waeu tiira, me rino pango, me rino ranei. Kaua e nuku atu i te 5 inihi te whanui o te wahi puare i waenganui o nga waea e toru o raro, o te waea o raro rawa ranei me te mata o te whenua.
- He taiapa kowhatu, mea hanga pai me taiapa kaua, kaua e hoki iho i te 4 putu te teitei, kaua e hoki iho i te 2 putu 9 inihi te matotoru o raro.
- He taiapa tupu puputu.
- He taiapa runei he mea huihui no etahi o aua tu ahua taiapa kua whakahuatia ake nei, kaua e hoki iho i te 3 putu 9 inihi te teitei.
- Ko etahi atu tu taiapa (me uru ki tenei kupu ki te "taiapa" te awa tetahi awa keru ranei) e whakaaetia ana i waenganui o nga hunga e whai take ana ki taua taiapa, a me tuhituhi rawa ki te pukapuka taua whakaaetanga.

(2.) NGA TU AHUA O NGA TAIAPA ARAI RAPETI.

- He taiapa totika, he rakau mea kani mea wawahi ranei e tutu haere ana, kaua e hoki iho i te 3 putu te teitei o aua rakau, me 6 inihi te hounga iho ki tewhenua, me u hoki te tu, kaua e nuku atu i te 1 inihi te whanui o te puare i waenganui o ia rakau o ia rakau whakatutu.
- He taiapa totika ranei kaua e hoki iho i te 3 putu 9 inihi te teitei, pou rakau rino ranei, ko nga pou me kaua e neke atu i te 9 putu te matara atu o tetahi i tetahi, kia rua kia maha atu ranei nga waea rino ma, tiira ranei, me kaua e iti iho i te nama 8, me te waea putaratara mo runga; a e apitiria atu ana hoki he kupenga waea he mea whakamau ki te waea, he mea titi ki te whenua, mea tanu ranei kia 6 inihi te hohonu ki te whenua, ko taua kupenga waea kaua e hoki iho i te 42 inihi te whanui, me waea nama 16, a kaua e rahi ake i te kotahi inihi me te hawhe te whanui o nga mata o te kupenga waea.
- Ki te mahia tetahi taiapa kia rite hei taiapa arai rapeti, ara, ina whakamaua atu he kupenga waea, me u te here ki nga waea, a me u hoki te titi ki te whenua me tanu ranei kia ono inihi te hohonu ki te whenua; ko taua kupenga waea kaua e hoki iho i te 42 inihi te whanui, me waea nama 16, a kaua e rahi ake i te kotahi inihi me te hawhe te whanui o nga mata o te kupenga waea.
Otira ko nga taiapa e tu ana inaianei e kore nei e taea te whakamaro he kupenga waea pera te whanui me te mea kua whakaaturia ake nei, he pai noatu kia whaiti iho te kupenga.

Kupu Apiti B .

KOOTE Takiwa..

Takiwa o [*me tuhi kikonei te takiwa*].

Kua whakamana kua whakataua i tenei ra te whakawa a A.B . [*me tuhi kikonei te ingoa me te mahi*] mo C.D . [*me tuhi ki konei te ingoa me te mahi*], mo nga moni e £ i raro i "Te Ture Taiapa, 1895," ka whakataua kia eke ki nga whenua e whakahuatia ake nei taua moni e tika ana kia utua ki taua A.B. i runga i taua whakataunga, hui atu ki nga itareti kia (£6) ono pauna mo ia rau pauna mo ia tau, timata atu i tenei ra tae noa ki te wa e utua ai aua moni.

Whakamaramatanga i te ahua o te whenua e pangia ana:

I tuhia i tenei te o nga ra o , 189.

Kai-whakawa.

Kupu Apiti C .

TAUIRA 1.—PANUI Tono kia hanga he TAIAPA.

Ki a , tangata noho [te tangata nona, kai-tango riihi, kai-whakahaere ranei] o [*ka whakaatu ai te ahua o te whenua piri atu*].

KIA MOHIO MAI e hiahia ana ahau kia hanga i naiane tonu he taiapa i waenganui i [*ka whakaatu atu ai te ahua o nga whenua*](i te o nga ra o , 18, i mua mai ranei), a ko taua taiapa me taiapa [*ka whakaatu atu ai te tu ahua taiapa me tona rarangi i roto i te Kupu Apiti A.*]

I tuhia i te o nga ra o 18.

A.B.,

Tangata noho [te tangata nona, kai-tango riihi, kai-whakahaere ranei] o &c.

TAUIRA 2.—PANUI WHAKAHOKI.

Kia mohio mai e whakahe ana ahau ki to panui tonu kia hanga he taiapa, i tuhia nei i te o nga ra o 18, i runga i te mea kaore i te rite ki taku ka whakaaturia nei ki a koe, ara, me hanga he taiapa i waenganui [*whakaaturia i konei nga whenua*]inaiane tonu [i te o nga ra o , 18, i mua mai ranei] a ko taua taipa [*he whakaatu te ahua o te taiapa, me tona rarangi i roto i te Kupu Apiti A.*]

I tuhia i te o nga ra o , 18.

C.D.,

Tangata noho, &c.

Kupu Apiti D . NGA TURE E WHAKAKOREA ATU ANA.

Ture o te Runanga Nui.

- 1881, Nama 28.—Te Ture Taiapa, 1881.
- 1882, Nama 64.—Te Ture Whakatikatika 1882 i Te Ture Taiapa, 1881.
- 1888, Nama 27.—Te Ture Whakatikatika 1888 i Te Ture Taiapa, 1881.
- 1890, Nama 17.— Te Ture Rapeti, 1890. *ko tetahi wahi anake e whakakorea ana, ara ko te whakamaramatanga o te tu ahua o te "taiapa arai rapeti" i te tekiona rua.*
- 1891, Nama 43.—Te tekiona rua o Te Ture Whakatikatika 1891 i Te Ture Rapeti, 1890.
- 1893, Nama 30.—Te Ture Whakatikatika 1893 i Te Ture Taiapa, 1881.

Ture o te Porowini o Akarana .

- Huihuinga XXIX., Nama 24.—Te Ture Whakatarewa Ture Taiapa, 1874.